

**DINIY REALIYALAR TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK MUAMMOSI
(INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)**

Xayitova Sevaraxon Nodirbek qizi

abdullayevasevara84@gmail.com

"Sales Up Technologies" MCHJ da

Ta'lim va malaka oshirish bo'yicha o'qituvchi

Annotatsiya: Mazkur tezis ingliz va o'zbek tillari o'rtasida diniy realiyalarni tarjima qilishda yuzaga keladigan ekvivalentlik muammosiga bag'ishlangan. Diniy realiyalar muayyan xalqning diniy dunyoqarashi, e'tiqodi, marosimlari, urf-odatlar va madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi leksik birliklar sifatida o'ziga xos lingvomadaniy xususiyatga ega. Shu sababli ularni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida faqat lug'aviy moslikni ta'minlash yetarli bo'lmay, birlikning semantik, konnotativ va pragmatik xususiyatlarini ham hisobga olish talab etiladi. Tezisda diniy realiyalarning to'liq, qisman va nol ekvivalentlik holatlari hamda ularni tarjima qilishda qo'llanadigan asosiy usullar — transliteratsiya, transkripsiya, o'zlashtirish, tavsifiy tarjima va eksplikatsiya tahlil qilinadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi *imam–imom*, *zakat–zakot*, *Ramadan–Ramazon*, *iftar–iftor*, *halal–halol*, *Hajj–haj* kabi birliklar misolida tarjimada shakliy muvofiqlik bilan lingvomadaniy adekvatlik o'rtasidagi farq ko'rsatiladi. Tadqiqot natijalari diniy realiyalar tarjimasida eng maqbul strategiyani tanlash matnning janri, kommunikativ maqsadi va auditoriyasiga bog'liqligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *diniy realiya, ekvivalentlik, tarjima, lingvomadaniyat, diniy termin, adekvatlik, transliteratsiya, eksplikatsiya.*

Abstract: This thesis examines the problem of equivalence in translating religious realia between English and Uzbek. Religious realia reflect the religious worldview, beliefs, rituals, customs, and cultural values of a particular community and therefore possess specific linguocultural features. Their translation requires not

only lexical correspondence but also the preservation of semantic, connotative, and pragmatic meanings. The thesis analyzes full, partial, and zero equivalence and discusses major translation strategies, including transliteration, transcription, borrowing, descriptive translation, and explicitation. Examples such as *imam–imom*, *zakat–zakot*, *Ramadan–Ramazon*, *iftar–iftor*, *halal–halol*, and *Hajj–haj* demonstrate the difference between formal correspondence and linguocultural adequacy. The findings indicate that the choice of an appropriate translation strategy depends on the genre of the text, its communicative purpose, and the target audience.

Keywords: *religious realia, equivalence, translation, linguoculture, religious terminology, adequacy, transliteration, explicitation.*

Аннотация: В тезисе рассматривается проблема эквивалентности при переводе религиозных реалий между английским и узбекским языками. Религиозные реалии отражают религиозное мировоззрение, верования, обряды, обычаи и культурные ценности определённого народа и обладают выраженной лингвокультурной спецификой. Поэтому при их переводе необходимо учитывать не только лексическое соответствие, но и семантические, коннотативные и прагматические характеристики единиц. Анализируются случаи полной, частичной и нулевой эквивалентности, а также основные переводческие стратегии: транслитерация, транскрипция, заимствование, описательный перевод и экспликация. На примере единиц *imam–imom*, *zakat–zakot*, *Ramadan–Ramazon*, *iftar–iftor*, *halal–halol*, *Hajj–haj* выявляется различие между формальным соответствием и лингвокультурной адекватностью. Результаты показывают, что выбор переводческой стратегии зависит от жанра текста, его коммуникативной цели и целевой аудитории.

Ключевые слова: *религиозные реалии, эквивалентность, перевод, лингвокультура, религиозная терминология, адекватность, транслитерация, экспликация.*

Tarjima jarayonida milliy-madaniy xususiyatga ega bo'lgan birliklarni boshqa tilga adekvat o'g'irish muhim muammolardan biridir. Ayniqsa, diniy realiyalar [https:// conferns.com/](https://conferns.com/)

tarjimasida mazkur masala yanada murakkablashadi. Chunki diniy realiya faqat muayyan predmet yoki hodisaning nomini emas, balki u bilan bog'liq diniy tushuncha, an'ana va madaniy tajribani ham ifodalaydi. Shu jihatdan diniy realiyalarni tarjima qilishda lingvistik ekvivalentlik bilan bir qatorda lingvomadaniy ekvivalentlikni ham ta'minlash zarur.

Diniy realiyalar qatoriga diniy marosimlar (*prayer, fasting, baptism, Hajj*), diniy shaxs nomlari (*imam, priest, monk*), diniy bayramlar (*Ramadan, Christmas, Easter*), diniy tushunchalar (*zakat, halal, haram, salvation*) va diniy inshoot nomlari (*mosque, church, monastery*) kiradi. Mazkur birliklarning ayrimlari tarjima tilida bevosita ekvivalentga ega bo'lsa, ayrimlari faqat qisman mos keladi yoki maxsus tarjima strategiyasini talab qiladi.

Masalan, ingliz tilidagi *mosque* va o'zbek tilidagi *masjid* birliklari semantik jihatdan yuqori darajada mos keladi. Biroq *priest* va *ruhoni*y birliklari o'rtasidagi munosabatni mutlaq ekvivalentlik sifatida baholash qiyin. *Priest* muayyan xristian diniy tizimidagi lavozimni bildirishi mumkin, *ruhoni*y esa o'zbek tilida kengroq ma'noda qo'llanadi. Demak, diniy terminning tarjimasi kontekstdan ajratilgan holda baholanmasligi kerak.

Diniy realiyalar tarjimasida ayniqsa *zakat, iftar, halal, haram, Hajj* kabi birliklar e'tiborga loyiq. Ularning ingliz tilidagi *zakat, iftar, halal, haram, Hajj* shakllari ko'pincha o'zlashtirish yoki transliteratsiya orqali beriladi. Bunday usul terminning diniy-madaniy o'ziga xosligini saqlash imkonini beradi. Biroq mazkur birliklar keng auditoriyaga mo'ljallangan matnda qo'llanganda qisqa izoh talab qilishi mumkin. Masalan, *iftar* birlikini "the meal that breaks the daily fast" tarzida tavsiflash uning mazmunini ingliz tilidagi o'quvchiga aniqroq yetkazadi. *Zakat* esa "obligatory charitable giving in Islam" shaklida izohlanishi mumkin.

Shuningdek, diniy realiyalar tarjimasida ekvivalentlikning uch asosiy ko'rinishini ajratish mumkin: to'liq, qisman va nol ekvivalentlik. **To'liq ekvivalentlik**da manba va tarjima tilidagi birliklar mazmun hamda funksiyasi jihatidan yuqori darajada mos keladi. **Qisman ekvivalentlik**da umumiy semantik komponent saqlangan bo'lsa-da, diniy yoki madaniy mazmunning ayrim qismlari

farqlanadi. *Nol ekvivalentlik*da esa manba tilidagi diniy birlikning tarjima tilida tayyor lugʻaviy muqobili mavjud boʻlmaydi.

Bunday holatlarda tarjimon bir necha strategiyadan foydalanishi mumkin. Transliteratsiya va oʻzlashtirish original terminning milliy-diniy xususiyatini saqlashga xizmat qiladi. Tavsifiy tarjima tushunchaning mazmunini ochib beradi. Eksplikatsiya esa terminni saqlagan holda uning maʼnosini izohlash imkonini beradi. Strategiya tanlashda matnning janri, kommunikativ maqsadi va auditoriyasi hal qiluvchi omillardan hisoblanadi.

Masalan, ilmiy matnda *zakat* — *an obligatory form of charitable giving in Islam* shaklidagi tarjima terminning ham oʻziga xosligini, ham mazmunini saqlash imkonini beradi. Badiiy matnda esa terminni izohsiz saqlash matnning tabiiyligi va uslubiy yaxlitligini taʼminlashi mumkin. Demak, bitta diniy realiya turli kommunikativ vaziyatlarda turlicha tarjima qilinishi mumkin.

Olib borgan tahlillarimiz shundan dalolat beradiki, diniy realiyalar tarjimasida asosiy muammo soʻzning lugʻaviy ekvivalentini topish emas, balki uning ortida turgan diniy va madaniy konseptni tarjima tilida adekvat qayta yaratishdir. Shu sababli tarjima sifatini baholashda uch omil — **semantik mazmun, lingvomadaniy komponent va kommunikativ funksiya** — oʻzaro bogʻliq holda koʻrib chiqilishi lozim.

Diniy realiyalar tarjimasi ingliz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi tarjima jarayonining murakkab yoʻnalishlaridan biridir. Tadqiqot natijalari diniy realiyalarda toʻliq, qisman va nol ekvivalentlik holatlari mavjudligini koʻrsatdi. Shuningdek, transliteratsiya, oʻzlashtirish, tavsifiy tarjima va eksplikatsiya kabi strategiyalar diniy birliklarning mazmunini boshqa tilga yetkazishda muhim vosita ekanligi aniqlandi.

Diniy realiyani adekvat tarjima qilish uchun uning faqat lugʻaviy maʼnosini emas, balki diniy, madaniy va pragmatik xususiyatlarini ham hisobga olish zarur. Ayniqsa, *zakat, iftar, halal, haram, Hajj* kabi birliklarda terminni saqlash va zarur hollarda qisqa izoh berish mazmunini aniqlikni taʼminlashga yordam beradi. Shunday qilib, diniy realiyalar tarjimasida formal ekvivalentlikdan koʻra semantik,

funksional va lingvomadaniy adekvatlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baker, M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. 3rd ed. London: Routledge, 2018.
2. Bassnett, S. *Translation Studies*. 4th ed. London: Routledge, 2014.
3. Catford, J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press, 1965.
4. Newmark, P. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988.
5. Nida, E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964.
6. Nida, E. A., Taber, C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill, 1969.
7. Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 2008.